

туристичких циљева, није му се било тешко одлучити да сличну срећу окуша у Риму, не би ли добио помоћ од Римске курије. У ту сврху је скупа с паштровским калуђером Јосифом саставио тобожње синодално писмо, које је Тимошки требало да послужи као препорука у Риму. Само пак писмо јасно нам говори да су Тимошка и паштровски калуђер Јосиф обманули братство манастира Мораче. Тимошка наводно води са собом еклесијарха Теодосија „ради лемозини с царскием русовулем“ у Русију, онг истог „клисарха“ Теодосија који се помиње у једном рукопису манастира Мораче из 1632 године,³⁸ а уствари да му скупа с калуђером Апсалоном послужи у Риму код Конгрегације за његове властите авантуристичке циљеве. У Риму, осим што је „примио сакрамент“ из руку папе, изгледа није ништа друго постигао, а то можемо закључити из његовог писма кнезу Милутину, којему „препоручује неповјерење према Латињанима“, а уједно да се „брину за Морачки манастир“ настојећи на тај начин да исправи злоупотребу према том манастиру коју је учинио, те уједно и надаље да сачува повјерење у овим крајевима.

Душан П. Берић

ИНТЕРВЕНЦИЈА ВЛАДИКЕ ВИСАРИОНА БАЈИЦЕ У ЈЕДНОМ ПРОЦЕСУ У КОТОРУ

У првој свесци которских Управно-политичких списа налази се једно писмо владике Висариона, упућено 4 IX 1685 гадашњем которском ванредном провидуру Антонију Зену.¹ Писмо је штампано као први докуменат у збирци др Јевта Миловића,² али се из самог његовог текста може закључити само да је владика интервенисао за повраћај имовине некој удовици, чији је муж наводно погинуо као млетачки војник, а сада јој млетачке власти неоправдано још одузимају и очевину.³

Како су у писму све личности остале анонимне и мотиви млетачких власти сасвим нејасни, биће од интереса да изнесемо главне моменте једног озбиљног и доста опширног процеса, који је у вези са тим вођен у Котору од стране ванредног провидура, у чијем се досијеу и налази владичино писмо.⁴ Радило се уства-

³⁸ Љ. Стојановић, бр. 1239.

¹) ДАК, УПМ I, 391.

²) „Зборник докумената из историје Црне Горе 1685—1782“. Историјски институт НР Црне Горе, Цетиње 1956, стр. 1 и 398.

³) „...једну нашу сестру међу вама. Господар јој је погинуо на службу вашу, пак смо чули да оне јој узели нешто сиромаштине што је понесла од оца...“

⁴) УПМ I, 388—423.

ри о врло деликатном догађају поводом пљачке Кртољана над једрењаком власништва самог улцињског аге Бали-бега, на ком је било шест Турака и један хришћанин, скадарски трговац. Познато је, међутим, да је Млетачкој Републици било стало да не изазива Турке, док ипак није била присиљена да, мада исцрпљена, ступи у нови дугогодишњи конфликт око Мореје. Због тога се ова пљачка над Турцима и из политичких разлога морала пажљиво судски испитати.

Свакако, одмах су у три маха веома озбиљно посредовали „шест судија и главара општине скадарске“. Том приликом су пале и тешке оптужбе. Скоро се као рефрен понавља порука провидура: „Ми не желимо рат, а ако Ваш кнез жели рат треба га водити отворено, а не пљачкати мале трговце“. Затим се траже објашњења и пријети се тужбом Порти.⁵ — Али и међу народом се тим догађајем изазвало комешање и страховање. Тако у једној претставци, судије и Збор паштровски страхују јер се налазе најближи граници па предвиђају освету Улцињана. Зато моле провидура да им упути неки наоружани државни брод, који би послужио за обезбјеђење њиховог краја. — А и сам провидур је наредио објављивање једног ранијег строгог прогласа, још од 11 II 1684, у ком се забрањује да било који млетачки поданик нешто нажао учини било ком Турчину или турском поданику или оштети њихова добра. За прекршај се пријети казнама прогона, затвора, галије, као и смртном казном. Тај је проглас, дакле, последице овог догађаја био поново објављен 28 IV 1684.⁶

Али осим тог озбиљног политичког аспекта, овај процес је занимљив још и због тога што је муж владичине штићенице Јане, Кртољанин Ђуко Антов(ић),⁷ раније био хајдук у чети Баја Пивљанина и што се у процесу јавља и сам Бајо као јемац, а спомињу се харамбаше и познати хајдуци Властелиновић, Милошковић и Сава Црничанин.

Из процеса се, међутим, не може утврдити зашто је владика интервенисао за Јану и да ли се можда радило о Црногорки удатој у Кртолима, за чију је он породицу, па и имовину, добро знао. Свакако, чињеница је да је провидур брзо одговорио на владичино писмо и да се ствар коначно завршила нагодбом. Послије дате накнаде оштећеном скадарском трговцу Гргуру Суми, имовина је враћена Јани, па је према томе и владичино залагање било успјешно.

⁵ »Dal nostro Gran Felice Turco noi non intendiamo guera (!) et se dal suo Prencipe si intende guera, la guera si deve fare liberamente et non spoliare li poveri mercanti. Aviso aciò che noi potiamo dar aviso ala Porta del Gran Felice di Turco...« (стр. 409 и слично 410 и 411).

⁶ Исто, стр. 406/т—407.

Понекад га пишу и Буро, а једанпут се среће и Антоновић. Али биће да се ради о кртољском братству Антовића.

Али да видимо како су текли догађаји и у којој је мјери сигурно утврђена кривица Јаниног мужа. Патрон једног мањег улцињског брода⁸ са два једра, Хасан Муимман, испловио је из Улциња са пет турских трговаца и теретом пшенице и жита. Пошто није успио да прода у Будви те житарице навелико, припремио се на продају намало, „како је то најчешће чинио“.⁹ На брод је био примљен и скадарски трговац Гругр Сума, који се са новцем и робом враћао из Венеције у Скадар. У ноћи 27 априла 1684 приближила им се у луци једна „фелука“¹⁰ из које су искочили тридесетак Кртољана са голим сабљама. Нападаци су одмах извукли сидро, пресјекли челично уже и силом одвукли турски брод на пучину. Чим су схватили у чему је ствар, четири Турчина скочила су у море, допливала до обале и одмах пријавила ствар будванским властима. С бродом су уграбљени и Шабан (Зобан, Хасан?), Али, Омер, слуга Бади-бега и Скадранин Сума, још рањен сјечивом по глави. На броду је било 30 стара житарица, 103 златна цекина, једна шкуда, Суминих 453 онгара и разне робе и ствари.

Да је вођа ове замашне пљачке без икакве сумње заиста био муж Јанин, Ђуко Антов, утврђено је на основу сложних исказа већег броја очевидаца. Јер чим су четири Турчина допливала до обале, алармиране су власти и организована је потјера са неколико већих јединица. Главни организатор је, изгледа, био харамбаша Сава Црничанин. Он је позивао главне учеснике којих је било знатан број. У „фелуци“ патрона Марка Розе знамо да је било 20 учесника. Другом „гаетом“ је управљао кап. Нико Бошковић пок. Стјепана. Послије краће потраге нападачи су достигнути код жала „Јази“, на једно три миље од Будве, и тада су почели преговори путем довикивања. Уиме Кртољана изјаве је давао њихов вођа Ђуко Антов. Наговарања да се поврате у Будву одмах су одбачена. Онда су гониоци покушали да убиједу Кртољане да макар поврате брод, а да задрже плијен, али ни то није успјело. Кртољани су као мотив пљачке истицали да су били увријеђени од Улцињана и да су ови њихови непријатељи. Није дакле преостало друго него да се оружјем обрачунају и да их тако присиле на повратак, али Ђуко Антов је био спреман и на борбу. Ипак су вође потјере одлучиле да не ступају у борбу, јер се радило о млетачким поданицима, па су се без успјеха вратили у Будву. Плијен се међу Кртољанима дијелио на Траштама. Затим је Ђуко Антов одвукао брод са опљачканим стварима и заробљеницима под Кртоле. Чак је један дио ноћи задржао у

⁸ Најчешће је називан „барка“, а једанпут „фрегата“.

Занимљиве су тадашње продајне цијене: 210 либара жита (око 100 килограма) за 1 цекин, а један венецијански стар пшенице (око 63 кг) за 13 лира (од по 4 гроша свака).

¹⁰ Као власник те „фелуке“ спомиње се једанпут неки Трипица, а затим Паскоје. И у једном и у другом случају каже се да је Муљанин.

својој кући скадарског трговца Суму, а онда му је дао 4 онгара за путовање и пустио га да се врати у Будву, пријетећи му да га не смије тужити властима јер ће га иначе убити.

Како се лако могло претпоставити, ствар није олако прошла. Провидуру су стално пристизале тужбе, званични извјештаји, протести, постављање новчаних потраживања, интервенције цетињског владике и скадарског бискупа Доменика Бубића и сл. Провидур је отворио процес већ 28 IV 1684 и пажљиво испитивао свједоке и све околности. Већ 5 V 1684 Ђуко Антов пристаје да преда властима отети турски брод. Марко Миховиловић из Лепетана га је примио са цјелокупном опремом која се у акту цитира.

Као саучесник био је уплетен у ову пљачку и неки Божо Ђуров из Његуша. На новчано јемство харамбаше Баја и његушког кнеза Вучете Павова (од 12 VI 1684) осумњичени је пуштен из затвора.¹¹

Најупорнији у тражењу накнаде штете био је већ поменути скадарски трговац Гргур Сума. Али како се судска расправа надуго отезала и он ваљда због тога дуго остао на млетачкој територији, најзад је примио и млетачку службу и постао војник на галији кап. Миде. Већ у том новом својству он 10 VI 1686 изјављује да је сасвим намирен у потраживању накнаде штете, јер му је Јане, тада већ удовица, уиме своје малољетне дјеце дала накнаду у износу од 30 златних цекина, једне сабље, пушке, посребреног ножа и неке робе.

Занимљиво је да у процесу не налазимо како су намирени улцињски трговци, који су уствари били највише оштећени. Али они су свакако добили натраг брод, а можда је и провидур сам дао неку накнаду у новцу.

На основу ове грађе коју посједујемо, не можемо утврдити ни када је погинуо Ђуко Антов, ни колико је основана владици на тврдња да је изгубио живот у млетачкој служби. У актима га посљедњи пут срећемо код предаје брода 5 V 1684. А 4 IX 1685 видимо да је мртав. А како смо већ раније споменули да је Ђуко Антов био у чети Баја Пивљанина, није искључено да му се придружио и у боју на Вртијељци и тамо погинуо. Онда би било јасно владицино тврђење „господар јој је погинуо на службу Вашу“, а била би разумљивија и владицина интервенција и провидурова благод у поступку.

Када смо тако сазнали све главне чињенице, задржимо се још на крају на неким моментима из владицина писма и провидурова одговора. Како знамо, владика је упутио своје писмо провидуру почетком септембра 1685, дакле када је процес трајао скоро већ читаву годину и по. Зато је он без сумње био упознат са

¹¹) Исто, стр. 422—423. Види мој чланак „Помен о Бају Пивљанину у Државном архиву у Котору“, Историски записи, Цетиње 1954, 1, стр. 202.

елементима истраге, па је једино тако у свом писму могао добро да истакне главне аргументе који иду у прилог његовој штићеници. У свјетлу овога процеса, наиме једне најновије пљачке бившег хајдука Ђука Антова, постаје нам сасвим јасан став у владичином писму: „а што ми знамо што је тко узима. Узимало се на сваку банду и Турцима и кршћанима“. Тиме се уствари тврди да је немогућно реконструисати шта је очевина Јанина, а шта евентуално од опљачканог. Али, иако, дакле, владика реалистички дозвољава свакојаку отимачину, ипак на крају писма остаје при тврђењу да удова Јане код себе има само очевину: „а ту није ништа друго него што је понијела од оца“. Да се не ради о недосљедности него о сугерисању провидуру једног благог става према удовици, види се јасно на основу двије даље индикације. На једном мјесту владика доказује да јој не би требало одузимати ни најмање имовине, просто због тога што се ради о пуком сирوماху. („Немојте се гријешити, а ту се нама чини да је много, а вама мало.“). С друге стране, владика дозвољава претпоставку да Јани имаће буде и коначно одузето, само у том случају примјећује да ће морати просјачити. („Ако ли нећете, хвала Богу, а она ће просити како поправ сирота, како и остале сироте“).

Истакнимо још како и владика и провидур у овој преписци одмах у првим реченицама истичу политички елемент. Тако владика потсјећа провидура на недавне тешке губитке, када су Црногорци изгубили „триста главах и робје и куће“. Можда мисли на недавну битку на Вртијељци. А на крају писма владика се опет враћа на Турке и каже: „да смо препоручени у сваке ствари, зашто велики страх имамо од овога Турчина“.

У свом одговору од 28 IX 1685 провидур исто почиње једном реченицом чисто политичког карактера: „Када су се потчинили ти народи (Црногорци) Преведрој Републици, видјели сте са каквим су осјећањима и присношћу били примљени. И увијек можете бити увјерени да ћете уживати сличне доказе и убудуће, ако се са Ваше стране буде одговарало са искреношћу и постојаношћу.“¹² А што се тиче робе Ђука Антова, наставља провидур, ова је заплијењена од власти на захтјев албанског трговца (Суме). Најприје је потребно испитати случај, па оно што се утврди да је власништво његове удовице биће њој и повраћено.

Тако ће нам у свјетлу свих ових чињеница бити јасније цјелокупно владичино писмо, које је врло садржајно, али његова сажетост граничи са неразумљивошћу, а недостатак конвенционалних прелаза са једне теме на другу још више отежава праћење мисли пишчеве.

Милош И. Милошевић

¹² »Quando si soggettarono cotesti popoli alla Serenissima Repubblica havete veduto con quant' affetto e svisceratezza furono accolti, et potete sempre confidare di godere uguali rimostranze anco all' venire, purchè si corrisponda con sincerità e costanza da cotesta parte« (исто 392/т).